H4A VOKAALIT

(päivitelty 1.3.2023)

H4 HEPREA KIELIOPPI https://gen.fi/h4.html
H4A KIRJAIMET https://gen.fi/h4a.html
H4A Vokaalit
https://gen.fi/h4a-vokaalit.html

SISÄLLYSLUETTELO

00. Dokumentteja
0. Johdanto (Ekskurssi)
1. Pitkät vokaalit
2. Lyhyet vokaalit
3. Katkovokaalit
4. Vokaalimerkit sanan lopussa
5. Vokaalikirjaimet
5.1 Esimerkkejä vokaalikirjaimista
5.2 Alef lisättynä vokaalikirjaimena (Ekskurssi)
6. Patach ganuv eli ylimääräinen "varastettu" a-vokaali
7. Shva
8. Kamatsin lausuminen o-vokaalina (kamats katan)
8.1 Painottomassa umpitavussa
8.2 O-vokaalina ääntyvän kamatsin edellä
8.3 Sanoissa kodashim ja shorashim
9. Diftongi
9.1 Diftongisegolaatti
9.2 Duaali
9.3 Omistusliite

00. DOKUMENTTEJA

H4A Konsonantit
https://gen.fi/h4a-konsonantit.html
H4A Vokaalikartta
https://gen.fi/h4a-vokaalikartta.html
H4A Shva
https://gen.fi/h4a-shva.html
H4A Vokaalimerkkien nimet
https://gen.fi/h4a-vokaalimerkkien-nimet.html
H4L Nykyheprean lainasanat, johdanto
https://gen.fi/h4l-nykyheprean-lainasanat-johdanto.html

Aspinen, Mika: Raamatun heprean kielioppi (MA). Finn Lectura 2011, s. 54–68

0. JOHDANTO (EKSKURSSI)

Heprea ja muut seemiläiset kielet ovat leimallisesti konsonanttikieliä, joissa vokaalien merkitys on vähäisempi kuin esim. indoeurooppalaisissa tai suomalais-ugrilaisissa kielissä. Hepreaakin on ammoisista ajoista alkaen kirjoitettu pelkillä konsonanteilla, vokaaleille ei ollut omia kirjaimia.

Ensimmäisen esikristillisen vuosituhannen jälkipuoliskolla kirjoitukseen alettiin kuitenkin lisätä vokaalikirjaimia: vav-kirjaimia pitkien o- ja u-vokaalien merkeiksi ja jod-kirjaimia pitkien i- ja e-vokaalien merkeiksi (ns. lukemisen äidit, imot hakria, matres lectionis).

Vasta keskiajalla konsonanttitekstin oheen lisättiin vokaalimerkit. Juutalaiset kirjanoppineet eli masoreetit (perinteen siirtäjät, tradeeraajat) kehittelivät vokaalimerkit 600–800-luvuilla. Sekä Luvatussa maassa että Babylonian-diasporassa asuvien juutalaisten arkikieli oli silloin aramea. Joidenkin vokaali- ja painomerkkien nimet ovatkin heprean sijasta arameaa.

Vokaaleja voidaan merkitä heprealaiseen konsonanttitekstiin siis kahdella tavalla: vokaalikirjaimilla (jod ja vav) tai vokaalimerkeillä – tai käyttämällä molempia yhdessä. Nykyhepreassa käytetään yleensä pelkkiä vokaalikirjaimia (ktiv male). Heprealaiseen Vanhaan testamenttiin eli Tanachiin on sen sijaan kauttaaltaan lisätty vokaalimerkit. Lisäksi Tanachissa on myös vokaalikirjaimia, erityisen runsaasti sen nuorimmissa osissa.

Kirjaimia on siis kahdenlaisia: konsonantteja ja vokaalikirjaimia (lukemisen äidit). Vokaalejakin on kahdenlaisia: vokaalikirjaimia ja vokaalimerkkejä. Vokaalimerkit eivät siis ole kirjaimia vaan ainoastaan lukemisen apuna olevia pisteitä ja viivoja kirjainten alla, vasemmalla puolella tai vasemmassa yläreunassa.

Pitkien vokaalien merkit voivat kaikki kamats gadol -merkkiä (a-vokaalina lausuttava kamats) lukuun ottamatta olla myös lyhyitä vokaaleja. Jopa kibutsia (vav + piste vasemmalla puolella) voidaan Tanachissa käyttää lyhyen u-vokaalin merkkinä.

Patachia ja o-vokaalina lausuttavaa kamats katania ottamatta muut lyhyen vokaalin merkit (segol, chirik, kibuts) voivat puolestaan olla myös pitkiä vokaaleja.

Jako pitkiin, lyhyihin ja katkovokaaleihin on kieliopillinen, lausumiseen sillä ei nykyisin ole juuri vaikutusta. Puhekielessä kaikki vokaalit ääntyvät lyhyinä tai painollisina korkeintaan noin puolitoistakertaisina. Sanan viimeisessä tavussa oleva a-vokaali ääntyy nykyisin aina lyhyenä.

Tässä dokumentissa esitetyt vokaalisäännöt koskevat heprealaisia tai heprealaistettuja sanoja. Nykyhepreaan viime vuosikymmeninä muista kielistä lainattuja sanoja eli lainasanoja (NHL New Hebrew Loanword) sekä vierasnimiä (FN Foreign Name) ja vierassanoja (FW Foreign Word) nämä säännöt koskevat vain osittain.

H4L Nykyheprean lainasanat, johdanto
https://gen.fi/h4l-nykyheprean-lainasanat-johdanto.html

ot mask. & fem. (79x) merkki, tunnus, mon. otot
ot fem. PBH kirjain, mon. otijot
itsur mask. NH konsonantti, "pidäke, seisake"
tnua fem. MH vokaali, "liikkuva"
em hakria fem. MH vokaalikirjain, "lukemisen äiti",
vowel letter, mater lectionis, mon. imot hakria
nekuda fem. (1x, Laul. l. 1:11) nappi, PBH piste,
MH vokaalimerkki, NH välimerkki
Tanach teosn. mask. [akron.] NH Heprealainen Vanha testamentti, Tanach, akronyymi sanoista Tora (Laki, Opetus), Nevi'im (Profeetat) ja Ktuvim (Kirjoitukset)

אוֹת אות

אוֹתוֹת אותות

אוֹתִיּוֹת אותיות

עִצּוּר עיצור

תְּנוּעָה תנועה

אֵם־הַקְּרִיאָה אם הקריאה

אִמּוֹת־הַקְּרִיאָה אימות הקריאה

נְקֻדָּה נקודה

תָּנָ"ךְ תנ"ך

תּוֹרָה תורה

נְבִיאִים נביאים

כְּתוּבִים כתובים

1. PITKÄT VOKAALIT

ָ	kamats (gadol): a-vokaalina aina pitkä	a	[ā = aa]
ֵ	tseirei: yleensä pitkä	e	[ē = ee]
ֹ	cholam (chaser): yleensä pitkä	o	[ō = oo]
וּ	shuruk: lähes aina pitkä	u	[ū = uu]

2. LYHYET VOKAALIT

ַ	patach: aina lyhyt	a	
ֶ	segol: useimmiten lyhyt	e	[ɛ]
ִ	chirik (chaser): yleensä lyhyt	i	
ָ	kamats katan (painottomassa umpitavussa): aina lyhyt	o	[å]
ֻ	kibuts: yleensä lyhyt	u	

3. KATKOVOKAALIT

Katkovokaalit ovat kieliopillisesti hyvin lyhyitä vokaaleja (vähennetyt vokaalit, reduced vowels). Nykyisessä puhekielessä ne lausutaan tavallisina vokaaleina eli lyhyinä kuten kaikki muutkin vokaalit.

ְ	shva na ("liikkuva shva")	e	[ᵉ]
ֲ	chataf patach	a	[ᵃ]
ֱ	chataf segol	e	[ᵋ]
ֳ	chataf kamats	o	[ᵒ̊]

Pääsääntöisesti katkovokaaleja esiintyy kurkkuäänteiden yhteydessä, satunnaisesti Tanachin hepreassa myös muissakin kirjaimissa.

וּזְהַב

(1Moos2_12)

לְקָחָה

(1Moos2_23)

4. VOKAALIMERKIT SANAN LOPUSSA (luonnos)

Sanan viimeiseen kirjaimeen ei yleensä liity vokaalimerkkiä. Tietyissä tilanteissa siihen voidaan kuitenkin merkitä shva tai kamats.

שָׁמַרְתְּ / אַתְּ yks. 2. fem. -pääte

שָׁמַרְתָּ yks. 2. mask. -pääte

Vokalisoidussa tekstissä kaf sofit -kirjaimeen eli ns. loppukahviin (© JM/Trn) kirjoitetaan aina joko ylösnostettu shva- tai kamats-vokaalimerkki.

ךְ kaf sofit + shva
joko juuren viimeinen kirjain tai suff. yks. 2. fem.

ךָ kaf sofit + kamats
poikkeuksetta aina suff. yks. 2. mask.

Myös nun sofit -kirjaimeen voi poikkeuksellisesti liittyä kamats:

וַתְּכֶהֶיָן pa. kons. impf. mon. 2. fem. ja hämärtyivät (Iisakin silmät)
H9 כהה kaha (10x) heikentyä, hämärtyä, pi. vaalentua; nuhdella (verbi)

5. VOKAALIKIRJAIMET (LUKEMISEN ÄIDIT)

Vokaaleja voidaan merkitä käyttämällä seuraavia kirjaimia vokaalikirjaimina.

ו o tai u

י i tai e
• poikkeuksellisesti sanan viimeisessä tavussa
ennen vav-kirjainta myös a

ה- a, e tai harvoin o
• vain sanan lopussa

א a, e, i tai o
• alefia käytetään varsinaisena lisättynä vokaalikirjaimena vain nykyheprean lainasanoissa (NHL) sekä vierasnimissä (FN) ja -sanoissa (FW)
• jo Raamatun hepreassa alef voi kuitenkin toimia vokaalikirjaimen tavoin ilman konsonanttista äännearvoa

וֹ	cholam male	o	[ō]
וּ	shuruk	u	[ū]
סִי	chirik male	i	[ī]
סֵי	tseirei male	ei	[ē]
סֶי	segol male	ei	[ɛ̄]

Seuraavat vain sanan lopussa:

-סָה	kamats im he	-a	[-ā]
-סֵה	tseirei im he	-e	[-ē]
-סֶה	segol im he	-e	[-ɛ̄]
-סֹה	cholam im he	-o	[-ō]
-סָיו	kamats im jod uvav	-av	[-āw]

5.1 ESIMERKKEJÄ VOKAALIKIRJAIMISTA (17)

(5)

טוֹב טוב

adj. hyvä

מְלָכוֹת מלכות

fem. mon. kuningattaret

תּוֹדָה תודה

fem. kiitos

בֵּיתוֹ ביתו

mask. yks. + suff. yks. 3. mask. hänen talonsa, kotinsa

סוּס סוס

mask. hevonen, ori

(6)

מַלְכוּת מלכות

fem. kuninkuus, kuninkaanvalta

שִׁיר שיר

mask. laulu

בִּירוּשָׁלַיִם בירושלים

be-prep. + paik. fem. יְרוּשָׁלַ֫יִם Jerusalemissa

הֵיכָל היכל

mask. temppeli, palatsi

מוֹרֶה מורה

mask. [hif. partis.] opettaja; syyssade

אֵלָיו אליו

el-prep. + suff. yks. 3. mask. hänelle/sille, häntä/sitä kohti

(6)

אֱלוֹהֶ֫יךָ [אֱלֹהֶ֫יךָ] אלוהיך

mask. (mon.) + suff. yks. 2. mask.

- 1. sinun Jumalasi ("Kolminaisuusjumalasi")
- 2. sinun (monet) epäjumalasi

פֹּה פה

adv. täällä

הַרְבֵּה הרבה

adv. [hif. inf. abs.] paljon

בְּרֵאשִׁית בראשית

Alussa, "Ihmiseksi syntyvän esikoisen kautta", 1. Moos., Genesis

מָלֵא מלא

- 1. adj. [pa. partis.] täysi, täynnä oleva
- 2. pa. perf. yks. 3. mask. hän täytti, se oli täynnä

לֹא לא

neg. ei

5.2 ALEF LISÄTTYNÄ VOKAALIKIRJAIMENA

Muista kielistä nykyhepreaan lainatuissa sanoissa (NHL) sekä vierasnimien (FN) ja vierassanojen (FW) kirjoittamisessa voidaan käyttää alefia vokaalikirjaimena osoittamassa a-vokaalia.

מִילְיַאְרְד מיליארד

mask. FW (ransk. milliard) miljardi

סָאלוֹ סאלו

paik. fem. FN Salo

קָאזָאן קאזאן

paik. fem. FN Kazan (Tatarstanin pääkaupunki Venäjällä)

6. PATACH GANUV ELI YLIMÄÄRÄINEN "VARASTETTU" A-VOKAALI

פַּתָּח גָּנוּב פתח גנוב

patach ganuv, "varastettu patach", furtive patach, patach furtivum [ī]

Sanan lopussa olevan konsonanttisen kurkkuäänteen [ע׳ ח׳ ה׳] edellä ääntyy lausumisen helpottamiseksi aina a-vokaali. Jos kurkkuäänteen edellä on luonnostaan jo a-vokaali, niin silloin sitä ei enää tarvitse lisätä. Kurkkuäänne aivan kuin "varastaa" itselleen oman a-vokaalin. Ylimääräinen patach ei poikkeuksellisesti muodosta omaa tavua.

Puhekielessä ylimääräinen a-vokaali ääntyy mapik-pisteellä varustetun he-kirjaimen yhteydessä vasta he-kirjaimen jälkeen.

Raamatun käsikirjoituksissa patach ganuv merkittiin sananloppuisen kurkkuäänteen oikean reunan alle, kuten myös yhä edelleen painetuissa hepreankielisissä Raamatuissa.

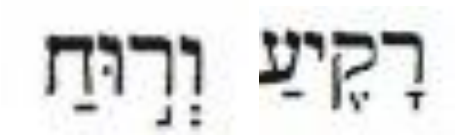

Monet heprean kirjoittamiseen käytetyt tekstinkäsittelyohjelmat (aik. kirjoituskoneet) eivät kuitenkaan tunne tätä kirjaimen oikean alalaidan patach ganuv -merkkiä. Useimmiten varastettu patach kirjoitetaankin suoraan kirjaimen alle, samalla tavalla kuin tavallinen patach. Klassisessa transkriptiossa patach ganuv merkitään yläindeksiin kirjoitetulla pienellä a-kirjaimella.

גָּבוֹהַּ גבוה

{gavóha} [gāvṓᵃh] adj. korkea

רֵעַ רע

réa [reᵃʿ] mask. ystävä, lähimmäinen

רָקִיעַ רקיע

rakía [rāqī́ᵃʿ] mask. taivaanvahvuus, avaruus, ilmakehä, yllä kaartuva taivas

רוּחַ רוח

rúach [rū^{a}ḥ] mask. & fem. (NH fem.) henki, Henki, tuuli

7. SHVA

H4A Shva
https://gen.fi/h4a-shva.html

8. KAMATSIN LAUSUMINEN O-VOKAALINA (KAMATS KATAN)

Kamats-vokaalimerkillä on kaksi lausumistapaa. Yleensä se on (pitkä) a-äänne eli kamats gadol, "suuri kamats".

קָמָץ גָּדוֹל קמץ גדול

Kuitenkin seuraavissa tapauksissa se on (lyhyt) o-äänne eli kamats katan, "pieni kamats" [qā́mɛ̄ṣ ḥāṭū́f, "siepattu qā́mɛ̄ṣ"].

קָמָץ קָטָן קמץ קטן
קָמֶץ חָטוּף קמץ חטוף

8.1. PAINOTTOMASSA UMPITAVUSSA

Kamats on lyhyen o-vokaalin merkki eli kamats katan painottomassa konsonanttiin päättyvässä tavussa (umpitavussa eli suljetussa tavussa).

שָׁמְרֶנִי שומרני

shomreni pa. imperat. yks. 2 mask. + suff. yks. 1. c. varjele minua

vrt. שָׁמְרָה שמרה shamra pa. perf. yks. 3. fem. hän varjeli

יְכָלְתֶּם יכולתם

jecholtem pa. perf. mon. 2. mask. te kykenitte

חָכְמָה חוכמה

chochma fem. viisaus, Viisaus

וַיָּשָׁב

vajashov BH pa. kons. impf. yks. 3. mask. ja hän kääntyi takaisin, palasi

כָּל־ כל

kol subst. kaikki, koko, jokainen, st. constr.

huom. kol-sanan omistettava vokalisoimaton muoto – Sim lev!

vrt. כוֹל כֹּל kol st. abs.

8.2 O-VOKAALINA ÄÄNTYVÄN KAMATSIN EDELLÄ

Kamats ääntyy o-vokaalina, jos se on toisen o-vokaalina ääntyvän kamatsin, so. kamats katanin ("pieni kamats") tai chataf kamatsin ("kamatsin sieppaus"), edellä.

פָּעָלְךָ פועולך

po'olcha mask. yks. + suff. yks. 2. mask. sinun tekosi

צָהֳרַיִם צוהריים

tsohoraim mask. du. (23x) keskipäivä

נָעֳמִי נעמי

[No'omi] {NH Naomi} fem. henk. (21x, Ruut1_2) [Noomi]

8.3 KODASHIM JA SHORASHIM -SANOISSA

Kamats ääntyy o-vokaalina kahdessa monikkomuotoisessa sanassa.

קָדָשִׁים קודשים

kodashim mask. mon. pyhäköt

קֹדֶשׁ קודש mask. [å-segol.] pyhäkkö

שָׁרָשִׁים שורשים

shorashim mask. mon. juuret

שֹׁרֶשׁ שורש mask. [å-segol.] juuri

9. DIFTONGI

Diftongit eli kaksoisääntiöt, se on kaksi eri vokaalia samassa tavussa, eivät kuulu heprean kieleen. Ns. varastettu patach (hepr. patach ganuv) tuottaa samaan tavuun kaksi eri vokaalia, mutta sekään ei ole diftongi sanan varsinaisessa merkityksessä.

Käytännössä kuitenkin sanan lopussa olevaa penultimapainotteista aji-tavua pidetään usein diftongina – lausumisen näkökulmasta se sitä onkin. Kun jod aloittaa sanan lopussa painottoman tavun, niin se "liukenee" eli heikkenee puhekielessä i-vokaaliksi.

Tavuopillisesti sanan lopussa on yhä kaksi tavua, joista toiseksi viimeinen on painollinen ja viimeinen alkaa jod-kirjaimella. Allekirjoittaneen tuottamissa dokumenteissa ääntymätöntä jod-kirjainta ei merkitä transkriptioon.

Ai-diftongina ääntyviä penultimapainotteisia sanan loppuja esiintyy

- 1. diftongisegolaateissa
- 2. duaalissa eli kaksikossa
- 3. monikollisen tai monikollisesti taipuvan omistettavan sanan
  yks. 2. fem. omistusliitteenä

Diftongisegolaatteja lukuun ottamatta vokalisoimattomassa kirjoituksessa jod kirjoitetaan näissä diftongeissa (duaalissa ja omistusliitteessä) kahdennettuna, poikkeuksellisesti ei kuitenkaan maim-sanassa.

9.1 DIFTONGISEGOLAATTI

בַּ֫יִת בית

bait mask. [diftongisegol.] (2031x) talo, koti, huone, temppeli, pullo, säiliö

בָּתִּים batim epäsäänn. mon. (Sim lev!)

זַ֫יִת זית

zait mask. [diftongisegol.] (38x) oliivipuu, oliivi, öljymarja

זֵיתִים

חַ֫יִל חיל

chail mask. [diftongisegol.] (244x) voima, rikkaus, sankaruus, urhoollisuus

[חֲיָלִים epäsäänn. mon. BH]

{חֵילוֹת mon. NH}

יַ֫יִן יין

jain mask. [diftongisegol.] (141x) viini

יֵינוֹת mon. (Sim lev!)

קַ֫יִץ קיץ

kaits mask. [diftongisegol.] (20x) kesä

קֵ֫יצִים mon.

9.2 DUAALI

יָדַ֫יִם יديים

jadaim fem. du. kädet, "kaksi kättä"

יָד fem. (1671x) käsi

מַ֫יִם מים

maim mask. du. (580x) vesi, "kaksoisvesi"

• poikkeuksellinen ktiv male -muoto (Sim lev!)

שָׁמַ֫יִם שמיים

shamaim mask. du. (421x) taivas, taivaat, "kaksoistaivas"

שְׂפָתַ֫יִם שפתיים

sfataim fem. du. huulet, "kaksi huulta"

שָׂפָה fem. (176x) huuli, ääri, reuna, ranta, (puhuttu) kieli

9.3 OMISTUSLIITE

אֱלוֹהַ֑יִךְ [אֱלֹהַ֑יִךְ] אלוהייך

Elohaich/elohaich

- 1. mask. henk. + suff. yks. 2. fem. sinun Jumalasi, "Kolminaisuusjumalasi"
- 2. mask. mon. + suff. yks. 2. fem. sinun (monet) epäjumalasi

בָּנַ֑יִךְ בנייך

mon. + suff. yks. 2. fem. sinun (monet) poikasi/lapsesi

עָלַ֑יִךְ עלייך

al-prep. + suff. yks. 2. fem. sinun päällesi, päälläsi

שִׁירַ֑יִךְ שירייך

mask. mon. + suff. yks. 2. fem. sinun (monet) laulusi